

Francesc de Queralt, jesuïta i canceller de la universitat de Cervera del 1718 al 1725. –Barcelona, Cervera i Santa Coloma de Queralt, després de 1714

Montserrat Rumbau

Resum

Gràcies a un llibre publicat per la Universitat de Cervera el 1735 sobre Francesc de Queralt, podem endinsar-nos en la Barcelona, i en les viles de Cervera i Santa Coloma, de després de 1714. Podem veure també, per les presentacions i justificacions del llibre, publicades en el seu interior, la repressió i l'asfixiant control borbònic que existia al cap de vint-i-un dies després de la derrota de 1714. I ens farem una idea de la vida a la nova universitat de Cervera, creada per Felip V després d'haver tancat totes les que hi havia a Catalunya, començant per la de Barcelona.

Paraules clau

Francesc de Queralt, Universitat de Cervera, Universitats de Catalunya, la Rambla de Barcelona, estudiants, la guerra, tabac, castell de Santa Coloma, Felip V.

Francesc de Queralt va néixer en una família de la noblesa catalana: els Queralt.

Els pares: Andrés de Queralt i Maria de Xarmar. El pare venia dels Queralt del comtat de Santa Coloma. I per part de la mare de la gran Monarquia de Dinamarca, i part dels seus descendents van estar molt lligats als comtes-reis catalans.

La parella va tenir 14 fills! Sis noies i vuit nois. Tres de les noies es van fer monges. El fill gran va viure molts anys a França i es va casar amb la filla gran del marquès de Besora. Dos nois es van fer militars i tots els altres es van fer religiosos. Un d'aquests va ser en Francesc, que va néixer el 1686 a Barcelona en un Dijous Sant, per això li deien: *hombre de Semana Santa y nacido para padecer*. (pàg. 15).

Vivien a Barcelona, potser a la casa del carrer Montcada que tenien des de 1686 i que es van vendre el 1705, quan el Francesc tenia 19 anys, i que actualment és

coneguda com a casa Mora o del Marquès de Llió. Els estius els passaven a Santa Coloma, al castell, perquè n'eren els amos.

El Francesc, des de ben petit, va mostrar la seva inclinació cap al món de la religió, i *era tanto su recato, que ya se resistia a qualquier contacto, especialmente de mugeres... mirandolas con aquel pavoroso horror...* (pàg. 17).

Tot això ho sabem perquè al Francesc el van fer canceller de la Universitat de Cervera, que venia a ser el càrrec més important. I quan va morir, van escriure la seva biografia, editada per la mateixa universitat.

El llibre es titula: *Heroica vida y exemplares virtudes del venerable doctor D. Francisco de Queralt*. Escrita pel jesuïta Miquel Conill. I es va publicar el 1736, vint-i-dos anys després de la mort de Francesc.

Aquest llibre, tot i el barroquisme amb què està escrit, i dels elogis a Felip V i al mateix Francesc, ens dona molta informació sobre els anys posteriors al 1714, tant a Cervera, com a Barcelona, i també, encara que menys, de Santa Coloma.

Parlant de la infantesa d'en Francesc i de les seves virtuts, se'ns descriuen, encara que de manera escadussera, alguns detalls d'aquella Barcelona que encara no havia caigut en mans de Felip V.

La Rambla

Parla de la Rambla, ja que va estudiar al Col·legi de Cordelles, gestionat pels jesuïtes fins a la seva extinció el 1767, i que estava justament en aquest passeig. Amb la dissolució de la Universitat de Barcelona el 1714, el Col·legi de Cordelles va intentar suplir la falta d'Estudis de la ciutat i va adquirir un gran prestigi. Hi anaven els fills de la noblesa. Amb l'entrada dels francesos a començaments del segle XIX, l'edifici va acabar sent derruït.

Comenta de la Rambla que *es lugar menos poblado, formándose de un muro antiguo por una parte, y por otra casi enteramente de conventos religiosos*. (pàg. 36-37).

És certa aquesta descripció. La Rambla era, a finals del segle XVII i principis del XVIII, –els anys en què el Francesc estudiava, recordem que havia nascut el 1686– un lloc poc concorregut.

La Rambla separava la Ciutat Vella del Raval, i era una riera per on baixava aigua quan plovia fort. Al cantó de la Rambla que donava a la Ciutat Vella, hi havia la muralla construïda al segle XIII que tancava la ciutat per aquesta part. Aquesta muralla tenia diversos portals, com el de Santa Anna, el de la Porta Ferrissa, el de la Boqueria, o el de les Drassanes. Al segle XIV es va fer una altra muralla que tancava tot el Raval, i a partir d'aquest moment, la de la Rambla ja no va tenir cap funció defensiva i va deixar de ser important. I a l'altre cantó de la Rambla, enfront de la muralla,

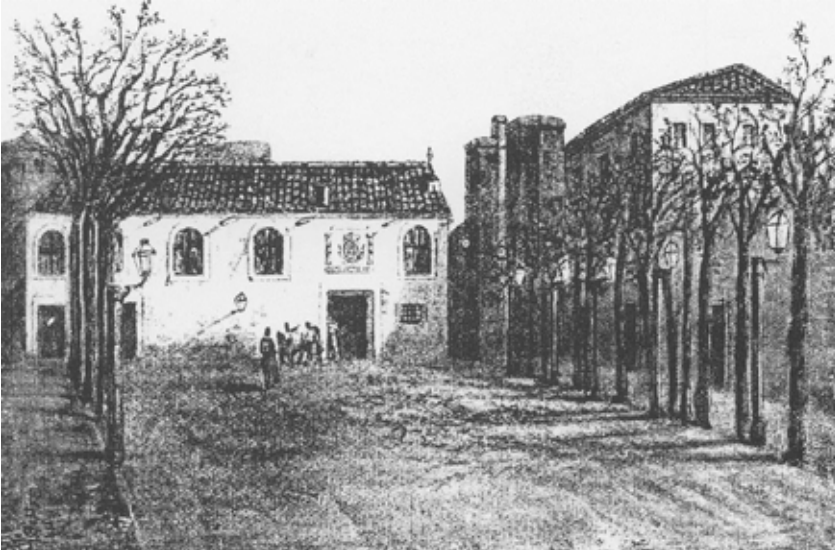
Barcelona el 1563 per Antonis van den Wyngaerde. Fins a mitjans del segle XVIII, la ciutat era molt semblant a la del dibuix. A la dreta, tocant al mar hi ha el monestir de Santa Clara, després de 1714, el van derruir, junt amb moltes cases del barri de la Ribera, per construir-hi la Ciutadella, una fortalesa que havia de controlar la ciutat. La Rambla divideix la Ciutat Vella del Raval. En aquest dibuix es pot veure al capdamunt de la Rambla, i tancant-la, l'edifici dels Estudis Generals, que es va convertir en caserna quan Barcelona es va quedar sense Universitat per manament de Felip V.

s'hi havien construït convents i altres edificacions religioses en haver-hi molt més espai que no a dins de la Ciutat Vella, que estava ja saturada de cases i convents i superpoblada.

Al capdamunt de la Rambla, passada la font de Canaletes, hi havia, tancant les Rambles, els Estudis Generals, la Universitat construïda al segle XV, i que va ser eliminada per Felip V. Els Estudis Generals es van convertir després del 1714 en una caserna, que no va ser enderrocada fins a mitjans del segle XIX.

No serà fins a la segona meitat del segle XVIII, que la Rambla es transformarà i passarà a ser un dels passeigs més importants de la ciutat. Es van enderrocar les velles muralles, les seves torres i portals, i es van canalitzar les aigües de manera que aquestes van deixar de ser un perill en moments de fortes pluges, i es van construir tres palaus en molt poc temps: el de la Virreina, el palau Moja i el palau Marc, que van donar prestigi a tota la zona de la Rambla.

El canvi de la Rambla va lligat a l'augment de la població de Barcelona a la segona meitat del segle XVIII. Augment de població que es va produir pràcticament a tot Europa, i la raó va ser que per primera vegada s'havia aturat la pesta. Barcelona, que des de finals del segle XIV, després de l'entrada de la pesta, comptava amb tan sols uns 40.000 habitants, va passar a la segona meitat del segle XVIII a tenir-ne entre 150.000 i 200.000. Com que la Ciutat Vella no podia créixer més, la ciutat va créixer pel Raval, que va augmentar espectacularment la seva població, i la Rambla va esdevenir el passeig preferit dels barcelonins.

Els Estudis Generals, al capdamunt de la Rambla, convertits en caserna el 1720. A la dreta es poden veure les torres del Portal de Santa Anna.

Però retornem a la Barcelona de finals del XVII i començaments del XVIII. El Francesc no parava d'estudiar, primer filosofia i després teologia al seminari dels jesuïtes, que era al Col·legi de Betlem, també a la Rambla. I la seva devoció era cada vegada més forta, i es va fer de totes les Congregacions religioses que hi havia a Barcelona, però sobretot de la de Maria, i s'aplicava cilicis i disciplines fins a fer-se sang.

Els estudiants

En aquells anys en què estudiava, se'ns diu quina era la moda de vestir dels estudiants: *vestido corto, que por ocasión de las guerras, usaban entonces los estudiantes Nobles de Barcelona.* (pàg. 40).

Es diu en el llibre que entre els estudiants era costum dedicar-se al joc, i al sortir de les classes, voltar per la ciutat. Però en Francesc de Queralt no feia mai ni una cosa ni l'altra. Ni es dedicava al joc, molt freqüent en aquells anys –i moltes vegades prohibit– i no només practicat pels estudiants, ni voltava per la ciutat, sinó que anava directe a casa seva.

La guerra

I va arribar la guerra, i amb aquesta, el setge de Barcelona, i la família del Francesc va decidir marxar. Però, com que les tres filles que eren monges no les deixaven sortir

del convent i tampoc volien deixar la casa sola, van decidir que un dels seus fills es quedaria a la ciutat, i els va semblar que aquest havia de ser el Francesc.

El Francesc es va quedar doncs a Barcelona, sol a la gran casa familiar. I ben aviat el van anar a buscar perquè agafés les armes, però el noi s'hi va negar al·legant la seva religiositat. Una nit el van anar a buscar per tancar-lo a la presó. Un cap militar va intentar abans de convèncer-lo que havia de defensar la ciutat com feia tothom, però ell va proposar d'anar a l'Hospital General –situat al carrer Hospital, on ara hi ha la Biblioteca de Catalunya– que estava ple de malalts i ferits, i que allà seria molt més útil. I així va ser, la seva dedicació va ser completa, va deixar la casa dels pares i es va quedar a viure a l'Hospital ajudant en les cures i en el consol dels ferits que cada dia eren més.

S'acaba la guerra. La Universitat de Cervera

Acabada la guerra, el Francesc, que ja s'havia doctorat en filosofia i en teologia, va ser escollit per anar a donar classes a la nova Universitat creada a Cervera. Qui escollia els professors de la nova Universitat era el capità general de Catalunya, el príncep T'serclaes de Telly, i els escollia en funció a la seva lleialtat a Felip V:

Aquellos sujetos más sobresalientes en letras, y que más se avian dado a conocer en la fidelidad, siendo conveniente ser tan conocidamente afectos a su Magestad, como sabios en las letras. (pàg. 70).

La Universitat a Cervera va ser construïda per Felip V el 1717, i va comportar el tancament de totes les altres Universitats de Catalunya: la de Barcelona, Girona, Lleida, Tarragona, Tortosa, Solsona i Vic. Cervera va ser l'escollida per la seva lleialtat al rei durant la guerra. El tancament de tots els Estudis de Catalunya i la construcció de la Universitat a Cervera –una població amb pocs habitants, lluny de Barcelona, i molt mal comunicada– va suposar un gest més de menyspreu i humiliació envers Catalunya dins del marc general de la brutal repressió que va patir el país després de la derrota de 1714.

Al llarg de la seva existència, de 1717 a 1840, la Universitat de Cervera va mantenir l'estigma de ser la que va imposar Felip V, mentre anul·lava totes les altres. De fet, aquest sentiment d'antipatia per aquest edifici ha perdurat al llarg dels anys en la memòria de molta gent. Recordo que fa molts anys vaig visitar Cervera amb el meu pare i vam veure l'edifici de l'antiga Universitat. Era immens, amb un estil neoclàssic, sever i grandiloqüent, semblava abandonat i es veia decadent. El meu pare ens va explicar el significat que tenia aquell edifici en la nostra història, i encara ens va semblar més lleig.

La situació actual, però, és molt diferent, el vell edifici ha estat remodelat i les seves dependències són utilitzades per diferents serveis que ofereix Cervera. Tot i això, val la pena no oblidar la història i saber què va significar aquest edifici després del 1714.

Francesc de Queralt, canceller de la nova universitat

El Francesc va començar a donar classes el 1715, quan la Universitat encara no estava construïda –no va començar a construir-se fins al 1717– i quan a Cervera hi havia molt pocs estudiants; es deia fins i tot que hi havia més catedràtics que estudiants. I el 1717 va ser nomenat Canceller pel mateix rei; era el càrrec més important de la Universitat. Les rendes que havien tingut totes les universitats de Barcelona havien de destinar-se ara a la de Cervera.

Els estudiants de la Universitat de Cervera

Les relacions entre els estudiants i els veïns de Cervera mai va ser bona. Trobaven la ciutat massa petita i amb massa pocs habitants, i els mancaven les distraccions que

Dibuix de F. X. Percerisa de la Universitat de Cervera. Segle XIX.

podia oferir una ciutat més gran. La Universitat era catòlica, i els estudiants estaven obligats a anar a missa cada dia. Anaven vestits amb una sotana llarga i negra i amb una capa al damunt. No podien portar armes, ni jugar a daus, ni a cartes. Ni podien sortir pels carrers a partir d'una determinada hora del vespre.

El canceller, o sigui Francesc de Queralt, vigilava molt als estudiants, tant, que fins i tot entrava a les cases on vivien –cases de Cervera que llogaven alguna habitació als estudiants– les quals havien de tenir la porta d'entrada sempre oberta, i també havia d'estar oberta la porta de l'habitació de l'estudiant, perquè el canceller pogués veure si hi eren a les hores dedicades a l'estudi:

...corria Don Francisco las mas noches... visitando una a una las casas en que vivian estudiantes, cuyas puertas deben quedar abiertas, y aun las de los quartos mismos en que estudian, para que así pueda introducirse con más dissimulo el Cancelario... (pàg. 113).

Francesc era un home per a qui era molt important la puresa, i el que menys tolerava als estudiants és justament el pecat de la impuresa, o sigui que poguessin anar amb alguna dona, per això els vigilava tant.

La vigilància i les normes eren tan estrictes que fins i tot es deia que *más que juventud inquieta, parecían Comunidad Religiosa*. (pàg. 114).

En la tesi de llicenciatura d'Àngel Magarzo i Vaquer, *Estudis i estudiants a la Universitat de Cervera. 1715-1842*, s'hi explica alguns dels enfrontaments entre estudiants i veïns de la vila, que van existir des d'un bon començament. Quan es va posar la primera pedra de la Universitat, hi van haver tres dies de festa, i la primera notícia d'enfrontaments entre uns i altres, que van ser una constant durant tots els anys en què va existir la universitat:

“La vida a la ciutat no era fàcil pels estudiants, ja que es trobaven molt mediatitzats per la Universitat i les seves autoritats, però tot i això van demostrar que no solament havien anat a estudiar sinó que, de vegades, es prenien la vida molt alegrament, com fou el cas del festeig de 1719 en ocasió de posar la primera pedra al nou edifici. Es va fer un ball i una formació de carros molt vistosa però, al mateix temps, ja hi ha la primera notícia d'enfrontaments físics entre estudiants i civils”.¹

Els estudiants van representar, segons les èpoques, entre un 20% i un 40% del total de la població de Cervera. Un nombre realment molt elevat.² Cervera, el 1716, tenia tan sols uns 2.300 veïns; amb la guerra la ciutat havia perdut un miler d'habitants

1. Àngel Magarzo i Vaquer, *Estudis i estudiants a la Universitat de Cervera. 1715-1842*. Resum de la tesi de llicenciatura. 1983. Pàg. 99.

2. *Ibidem*. Pàg. 99.

Mapa de Juan Muñoz de Ruesta, enginyer militar espanyol. 1716. Va fer un inventari de l'estat de les fortificacions catalanes després de la Guerra de Successió.

respecte el 1687. Amb la Universitat, Cervera es va anar recuperant, aconseguint, cap a finals del segle XVIII, passar dels 4.000 habitants. Malgrat els problemes que portaven els estudiants, era evident que també aportaven diners en menjars i en hostatgeria.

Els estudiants només podien ser jutjats pel Tribunal Acadèmic de la Universitat. La Universitat comptava amb una presó.³

S'estudiava en llatí, però, segons explica Magarzo, el castellà era la llengua que més es feia servir, ja que el català estava prohibit, tot i que el 99% dels estudiants eren del Principat.⁴

Els estudiants hi entraven des de molt joves, entre els 12 i 14 anys.

El tabac com a medicina

Continuem amb el llibre biogràfic de Francesc Queralt, on se'ns diu que s'ordenà com a sacerdot, i passà a formar part de l'ordre dels jesuïtes. L'autor del llibre parla del seu fervor religiós, sobretot quan celebrava la missa. I explica que tenia mals de cap molt forts. I els metges li van receptar:

3. Ídem. Pàg. 100.

4. Ídem. Pàg. 98.

Detall del mapa de Juan Muñoz de Ruesta. Cervera dins de les muralles. S'hi poden veure quatre portals, les torres del castell, l'església de Santa Maria i el campanar de Sant Antoni.

el tabaco de polvo, para alivio de los intensos dolores de cabeza.

Mai ho va voler prendre abans de la missa, tot i que assegurava que li anava molt bé tan sols *con un solo polvo de tabaco*.

L'autor del llibre no pot deixar de criticar els que fumaven:

Qué diran a esto aquellos que no reparan en usar el tabaco de humo? Y quiera Dios que no sea con otro modo más indigno e indecente.

El castell de Santa Coloma de Queralt

La família del Francesc, els pares i els 14 fills, vivien a Barcelona, però passaven també temporades, segurament l'estiu –l'hivern a Santa Coloma és molt dur– al castell de Santa Coloma. I se'ns diu en el llibre, que de petit, quan eren al castell, el Francesc ja donava almoïna als pobres. De fet, quan hi vivien, es donaven almoïnes cada dia.

De més gran, va anar en companyia d'un pare missioner ensenyant *las doctrines por todo el Condado de Santa Coloma entre aquellos que eran vasallos de su casa*.

En un año de mucha carestia, oyó a uno de los criados de los Condes, sus hermanos, que la señora Condesa, sobre la limosna que cotidianamente se dava en el Castillo, avia mandado se diese otra mayor [...] añadiendo otros socorros, visitiendo los más pobres, y ayudando a los más enfermos; y por fin, sirviendo de amparo a quantos tenían necesidad. (pàg. 174).

Al juliol del 1725, quan era a la Universitat de Cervera, es va trobar molt malament. Feia temps que la seva salut no era bona. Des de sempre, castigava d'una

Castell de Santa Coloma de Queralt a principis del segle XX.

manera molt exagerada el seu cos, amb cilicis i colpejant-se amb un fuet, fins a fer-se sang, en una de les vegades, es va arribar a fuetejar 300 cops. Mai tenia en compte les recomanacions dels seus directors espirituals que li prohibien arribar fins a aquests extrems. També s'explica que amb el fred tan sever que feia a l'hivern a Cervera, tothom intentava acostar-se al foc, però ell no ho feia mai, ni mai deixava que escalfessin el seu llit. I menjava molt poc, i no esmorzava la xocolata –la gent que podia prenia sempre xocolata per esmorzar, amb pa o melindros–, una austeritat que s'imposava voluntàriament.

El seu cos es deuria ressentir amb tanta crueltat que ell mateix s'imposava, un dia i un altre, des de feia molt de temps, i aquell juliol va emmalaltir greument. Veient ell mateix la gravetat de la malaltia, va voler anar al castell de Santa Coloma on hi vivien els seus germans:

resolvió de improviso pasar desde la Ciudad de Cervera al Castillo de Santa Coloma, donde residian los Condes sus hermanos [...] estrañose mucho essa marcha tan intempestiva [...] fue despidiendose uno a uno de todos los sujetos de aquel col-legio con singulares muestras de cariño y amor, como quien no avia de volverles más a ver... (pàg. 136).

I havia escrit al seu germà Ramon que vivia a Tortosa dient-li que tenia moltes ganes de veure'l i que volia que fos ell qui s'encarregués del seu testament, ja que sabia que la seva salut no era bona i que la seva mort estava a prop.

A Santa Coloma es va agreujar encara més, i, a més dels metges del poble, hi van anar els de la Universitat de Cervera, però van dir que no s'hi podia fer res. *Llenó esta triste noticia de indícible pena a todo aquel Castillo.* (pàg. 139).

Va morir al cap d'uns dies. Tenia 38 anys.

Se le dió entierro correspondiente a la grandeza de su Casa, en el Panteón que tienen los de esta familia en el Monasterio de la Merced de su villa de Santa Coloma, gloriosa fundacion de sus antecedentes. (pàg. 156).

L'edició del llibre

La biografia de Francesc de Queralt pretenia mostrar la seva religiositat, la seva aurèola de sant, i el paper jugat com a canceller en els primers anys de vida de la nova Universitat

El llibre, a més del que hem anat veient fins ara, ens mostra més coses.

A més de la biografia d'en Francesc de Queralt, podem veure també la repressió que existia al país, i de com era de difícil publicar un llibre en aquells anys. Havien passat 22 anys del final de la guerra, però malgrat haver passat aquests anys, sembla ben bé que res havia canviat.

Comença el llibre amb cinc escrits parlant de la bondat del llibre i la conveniència de la seva publicació, i que en cap moment la censura pot trobar-hi cap inconvenient per a la seva publicació.

El primer escrit, és una lloança a Felip V que va tenir la bona pensada de construir la Universitat de Cervera, perquè fos *la admiración del mundo*, i a més va tenir l'encert de nomenar com a primer *Cancelario a D. Francisco de Queralt*, el personatge a qui se li dedica el llibre.

Continuen les lloances a Felip V:

En todo nuestro gran monarca ha sido justísimo, y como sol resplandeciente por uno y otro mundo, ha dado y favorecido los rayos de su Piedad, y los fervores de su zelosa devoción, estableciendo con nuevos fueros la justicia, y asegurando beneficio el consuelo de la paz, pero entre otras acciones [...] fue dar al Principado de Cataluña una Universidad [...] que llenase de asombro a toda Europa, eligiendo para ello la fidelíssima Ciudad de Cervera

Aquest escrit tan ple de lloances a Felip V, és de fra Antonio Boer, del convent de la SS.Trinitat de Redempció de Captius de Barcelona.

El segon escrit és d'un jesuïta, Agustí Berart, ex-catedràtic de la Universitat de Gandia, professor del Col·legi dels Jesuïtes de Barcelona, i membre de la Inquisició. Aquest jesuïta fa un elogi de l'autor del llibre: un altre jesuïta, P. Miquel Conill.

El tercer escrit és del Provincial dels jesuïtes a la Província d'Aragó: Francisco Bono. Aquest dóna permís perquè es publiqui el llibre i comenta que aquest *ha sido visto, examinado y aprobado por personas graves y doctos de nuestra Religión*.

El quart escrit és d'un agustinià, fray Agustín Antonio Minuart, del convent de Sant Agustí de Barcelona i professor de teologia. Aquest religiós era amic del difunt jesuïta i parla molt bé d'ell, i reconeix l'encert de Felip V de nomenar-lo com a *primer Maestro y piedra fundamental* de la Universitat de Cervera. Per tot això el llibre ha de passar la censura: *no solo puede salir a la luz, por no tener cosa en que pueda prender el áspero genio de la censura; pues no hay cosa en él, que se oponga a nuestra Santa Fe, ni buenas costumbres, ni en que peligre lo sagrado decoroso de la Regalía de su Magestad*.

Tots aquests escrits que precedeixen el llibre, són per justificar-lo i perquè pugui passar la censura.

I l'últim, és del secretari de Felip V, D. Pedro Manuel de Contreras, que és també del govern del Consell de qui depenen els regnes de la Corona d'Aragó. Aquest senyor certifica:

[...] *se ha dado licencia a la Universidad de Cervera, para que por una vez, y sin incurrir en pena alguna, pueda imprimir y vender un libro, intitulado "Heroica vida y exemplares virtudes del Venerable Dr. D. Francisco de Queralt [...]*.

El preu del llibre es decideix des de Madrid

Tassarón los Señores del Real Consejo de Castilla este libro [...] a seis maravedís cada pliego, el qual parece tiene 26 y medio, que a dicho respeto monta 159, a cuyo precio mandamos se venda; y para que conste, lo firmé en Madrid a 19 de Mayo de 1736. Firma Pedro Manuel de Contreras.

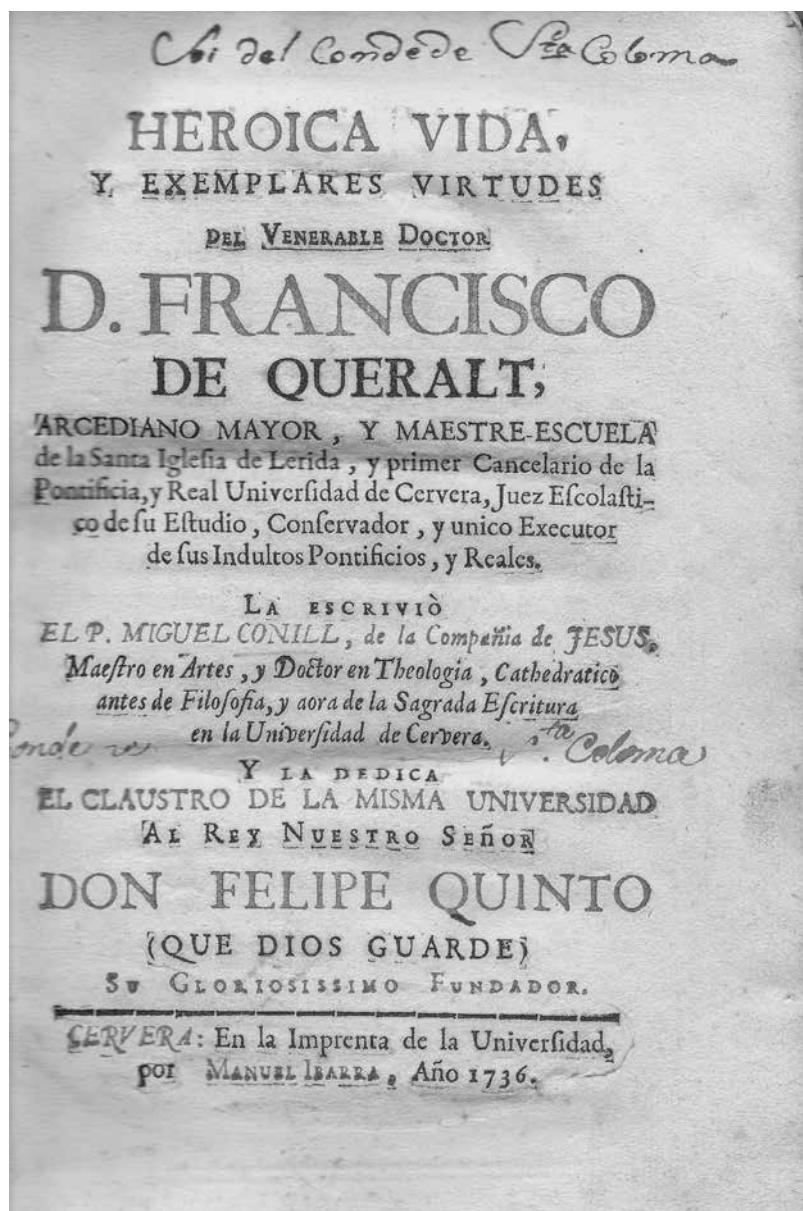
I a partir d'aquí comença el llibre, que té com a finalitat que l'Església faci sant al jesuïta Francesc de Queralt.

Ofec i control desmesurat que es fa a Catalunya

Déu n'hi do com s'havien de justificar tots els que escriuen demanant que el llibre es pugui publicar. Tot i que era un llibre que parlava de les qualitats d'un jesuïta que tenia tota la confiança de Felip V, ja que va ser aquest qui el va anomenar canceller de la Universitat de Cervera.

Aquest exhaustiu control a l'hora d'imprimir-lo, amb l'escrit final del secretari del rei i la imposició del preu des de Madrid, és una mostra de la repressió i l'ofec que patia Catalunya. Tot el que es feia al Principat estava sota sospita, fins i tot el que

es feia a la Universitat de Cervera i calia una rigorosa supervisió perquè res escapés a l'estricta control imposat per les autoritats filipistes.

El llibre editat per la Universitat de Cervera, dedicat a Francesc de Queralt.